

Crnci

25. mart

Na mome je stolu cveće. Baš ljupko. Poklon moje marljive domaćice, jer danas mi je rođendan.

Ali treba mi sto, pa pomeram u stranu cveće i pismo mojih starih roditelja. Majka piše: „Za Tvoj trideset četvrti rođendan želim Ti, drago moje dete, sve najbolje. Bog, Svemogući, dao Ti zdravlja, sreće i zadovoljstva!“ Otac piše: „Za Tvoj trideset četvrti rođendan, dragi moj sine, želim Ti sve najbolje. Bog, Svemogući, dao Ti sreće, zadovoljstva i zdravlja!“

Sreća uvek dobro dođe, mislim se, a i zdrav si, hvalim te bože! Kucnem u drvo. Ali zadovoljan? Ne, zadovoljan zaista nisam. Ali, naposletku, to nije niko. Sedam za sto, otčepljujem crveno mastilo, pritom zamajem prste i iznerviram se zbog toga. Da već jednom više izmisle neko mastilo s kojim je nemoguće zamazati se!

Ne, zadovoljan odista nisam.

Ne budali, obrecnem se na sebe. Pa ipak imaš jedno sigurno mesto s pravom na penziju, a to je u današnje vreme, kad niko ne zna hoće li se Zemlja još sutra okretati, više nego mnogo! Koliko bi njih dalo sve da su na tvom mestu! Koliko je ipak mali procenat kandidata za profesorsku službu koji stvarno mogu postati profesori! Hvala bogu što pripadaš profesorskom kadru jedne gradske gimnazije i što bez većih materijalnih briga možeš da omatoriš i ordtaviš! Možda možeš

doživeti i stotu i možda ćeš biti najstariji stanovnik otadžbine! Onda ćeš za svoj rođendan doći u ilustrovane novine i u njima će pisati: „Još je pri zdravoj pameti“. I to sve s penzijom! Mućni glavom i ne greši dušu!

Ne grešim dušu i bacam se na posao.

Dvadeset šest plavih svezaka leže pored mene, dvadeset šest šiparaca tu negde oko četrnaest godina juče je imalo pismeni iz geografije, ja naime predajem istoriju i geografiju.

Napolju još sija sunce, mora da je divno u parku! Ipak, poziv obavezuje, ja korigujem sveske i upisujem u svoju knjižicu, ko nešto vredi ili ne vredi.

Tema pismenog, koju su propisale nadzorne vlasti, glasi: „Zašto moramo imati kolonije?“ Da, zašto? E, pa da vidimo!

Prvi učenik počinje slovom B: preziva se Bauer a ime mu je Franc. U tom razredu nema nijednog na A, ali zato ih odmah ima pet na B. Retka slučajnost, toliko mnogo B-ova pri ukupno dvadeset šest učenika! Ali dvojica B-ova su blizanci, otuda ta neobičnost. Automatski prelećem spisak imena u mojoj knjižici i utvrđujem da B skoro doseže samo S – tako je, četvorica su na S, trojica na M, po dvojica na E, G, L i R, po jedan na F, H, N, W, Z, dok nijedan od momaka nije na A, C, D, I, O, P, Q, U, V, X i Y. E pa, France Baueru, zašto su nam potrebne kolonije?

„Kolonije su nam potrebne“, piše on, „jer su nam neophodne mnogobrojne sirovine, a bez sirovina ne bismo mogli zaposliti našu zahuktalu industriju prema njenoj nabitnijoj svojstvenosti i vrednosti, što bi za nepodnošljivu posledicu imalo da bi domaći trudbenik opet ostao bez posla.“ Sasvim tačno, dragi Baueru! „Doduše, nisu u pitanju radnici“ – nego, Baueru?

– „ne, u pitanju je narodna celina, jer i radnik na kraju krajeva pripada narodu.“

To je, prođe mi kroz glavu, na kraju krajeva bez sumnje veličanstveno otkriće, pa mi iznenada opet pade u oči koliko često se prastare mudrosti u naše vreme serviraju kao prvi put formulisane natuknice. Ili je to oduvek bilo tako? Ne znam.

Sad znam samo da opet moram da pregledam dvadeset šest sastava, sastava koji iz krivih pretpostavki izvlače pogrešne zaključke. Kako bi lepo bilo, kad bi se „krivo“ i „pogrešno“ potrli, ali oni to ne čine. Oni švrljaju okolo ruku pod ruku i pevaju šuplje fraze. Kao gradski činovnik, čuvaću se da toj ljupkoj tralalajki uputim i najnezatniju kritiku! Ako to i zaboli, šta može pojedinac protiv svih? Može jedino da se žesti u potaji. A ja ne želim više da se žestim! Brzo to iskoriguj, želiš još i u biskop! A šta piše N? „Svi crnci su podmukli, kukavice i lenjivci.“ – Preglupo! To ću dakle precrtati! I već crvenim mastilom želim da napišem na margini:

„Besmislena generalizacija!“ – tu se trgnem. Čekaj, nisi li tu rečenicu o crncima u poslednje vreme već čuo? Samo gde? Pa da: odjekivala je iz zvučnika u restoranu i gotovo mi pokvarila apetit.

Ne diram dakle tu rečenicu, jer ono što neko govori na radiju nijedan profesor ne sme precrtavati u školskoj svesci. I dok čitam dalje, jednako čujem radio: vrska, urla, laje, guče, preti – pa novine to štampaju, a dečica?, ona to prepisuju.

Sad sam prošao slovo T, i već dolazi Z. Gde li se denuo W. Jesam li zaturio svesku? Ne, pa da, W je juče bio bolestan – u nedelju je na stadionu zaradio upalu pluća, tako je, njegov otac mi je to korektno pismeno saopštio. Siromah W! Zašto i ideš na stadion, kad le-

mašine bili bi municija: bombe, šrapneli, granate. Kako bi rado skapali na ma kojem bojnopolju! Ime na jednom ratničkom spomeniku san je njihovog puberteta.

Ali stani! Nije li velika vrlina ta spremnost za najvišu žrtvu?

Izvesno, ako je reč o pravednoj stvari –

O čemu je ovde reč?

„Pravo je ono što koristi svojti“, govori radio. Ono što nam ne čini dobro, to je nepravo. Dakle, sve je dozvoljeno, ubistvo, pljačka, podmetanje požara, krivokletstvo – da, ne samo da je dozvoljeno, nego nedela uopšte nepostoje, ako se sprovede u interesu svojte! Šta je to?

Stajalište zločinca.

Kad su se u starom Rimu bogati plebejci uplašili da bi narod mogao progurati svoj zahtev za olakšanjem poreza, oni se povukoše u kulu diktature. I kao veleizdajnika osudiše na smrt patricija Manlija Kapitolinusa koji je svojim bogatstvom hteo da oslobodi plebejske dužnike iz dužničkog ropstva, te ga sunovratio sa Tarpejske stene.

Otkad postoji ljudsko društvo, ono se iz razloga samoodržanja nije moglo susprezati od zločina. Ali zločini su prečutkivani, zabašurivani, ljudi su ih se stideli.

Danas se njima ponosi.

To je kuga.

Mi smo svi okuženi, prijatelji i neprijatelji. Naše su duše pune crnih guka, ubrzo će umreti. A mi ćemo dalje živeti a ipak biti mrtvi.

I moja je duša već slaba. Kad čitam u novinama da je jedan od njih ubijen, pomišljam: „Premalo! Premalo!“

profesora, šta njima pada na pamet, jesu li poludeli, itd! Onda me ponovo ostavlja samog.

Evo ih gde sada sede preda mnom. Mrze me. Želeli bi da me unište, moju egzistenciju i sve, samo zato što ne mogu da podnesu da je i crnac čovek. Vi niste ljudi, ne, niste!

Ali čekajte samo, prijatelji! Ja sebi zbog vas neću natovariti navrat disciplinsku kaznu, a kamoli da ću izgubiti svoj hleb – ja treba da nemam šta da jedem, šta li? Da nemam odela, da nemam cipela? Da nemam krova nad glavom? To bi vam pasovalo. E pa, odsad ću vam, majci, pričati da osim vas nema ljudi, sve dok vas crnci ne izroštiljaju. Sami to niste hteli drugačije!

Kuga

Ove večeri nisam hteo da idem da spavam. Stalno sam video stenogram pred sobom – jeste, hteli su da me unište.

Da su bili Indijanci, privezali bi me uz stub za mučenje i skalpirali, i to s najboljom savešću.

Oni su ubeđeni da su u pravu.

Jeziva banda!

Ili ih ne razumem? Jesam li sa svojih trideset četiri godine već prestar? Da li je ponor između nas dublji nego inače između generacija?

Danas mi se čini da je nepremostiv. bilo toliko loše. Gore je već kako to odbijaju, naime, bez znanja o tome. Ali najgore je što uopšte to ni ne žele da nauče!

Njima je svako mišljenje omraženo.

Zaboli njih za čoveka! Oni hoće da budu mašine, šrafovi, točkovi, klipovi, remeni – ali još radije nego

sa stolice, ipak, savladam se i pravim se kao da ga pomno čitam. Jeste, svi su potpisali, svih dvadeset pet, W je i dalje bolestan.

„Mi više ne želimo“, stoji u pismu, „da nam vi držite nastavu, jer posle onoga što se desilo, mi dolepotpisani u Vas više nemamo poverenja i molimo da neko drugi preuzme nastavu.“

Gledam dolepotpisane, jednog po jednog. Oni ćute i ne gledaju me. Potiskujem uzbuđenje i upitam, onako uzgred: „Ko je ovo napisao.“

Niko se ne javlja.

„Pa ne budite takve kukavice!“

Niko ni da se mrdne.

„Lepo“, kažem i ustajem, „ni ne zanima me više ko je to napisao, svi ste potpisali – U redu, ni ja nemam ni najmanjeg zadovoljstva da držim nastavu jednom razredu koji nema poverenja u mene. Samo, verujte mi, ja sam po najboljoj savesti hteo“ – trgnem se, jer iznenada primetim da jedan piše ispod klupe.

„Šta ti to tamo pišeš?“

On bi da sakrije.

„Daj to ovamo!“

Oduzimam mu a on se cinično smeje. To je list papira na kome je stenografisao moje reči.

„Ah, vi biste da me špijunirate?“

Oni se cere.

Samo se cerite, ja vas prezirem. Ovde ja, pobogu, nemam više šta da tražim. Neka se neko drugi bije s vama!

Odlazim do direktora, saopštavam mu šta se desilo i molim ga za drugi razred. On se smeje: „Mislite da su drugi bolji?“ Tada me prati nazad u razred. Grmi, viče, grdi ih – veličanstven glumac! Pa to je drskost, urla, prostota, i dripci nemaju pravo da traže drugog

Lako je tebi govoriti, pomislih ponovo, ti si još proživio lepo predratno vreme. A ja? Ja sam tek u poslednjoj godini rata prvi put voleo i ne pitaj, šta.

„Mi živimo u jednom plebejskom svetu“, tužno mi klimnu glavom. „Pomislite samo na stari Rim, 287. pre Hristovog rođenja. Borba između patricija i plebejaca još nije bila odlučena, a plebejci su već bili zauzeli najvažnije državne položaje.“

„Dozvolite, gospodine direktore“, usudih se da primetim, „koliko ja znam, kod nas ne vladaju siromašni plebejci, već vlada jedino i samo novac.“

On me opet začuđeno pogleda i prituljeno se osmehnu: „To je tačno. Ali ja ću vam sad odmah dati jednu nedovoljnu iz istorije, gospodine profesore istorije! Vi sasvim zaboravljate da je bilo i bogatih plebejaca. Sećate li se?“

Setio sam se. Naravno! Bogati plebejci su napustili narod i sa već ponešto posrnutim patricijima oformili novo dužnosničko plemstvo, takozvane optimate.

„Nemojte to ponovo zaboraviti!“

„Neću.“

Hleb

Stupivši u razred u kome sam se usudio da nešto kažem o crncima, odmah osećam da nešto nije u redu. Jesu li gospoda namazala moju stolicu mastilom? Nisu. Zašto li me samo gledaju tako zlorado?

Uto jedan podiže ruku. Šta je sad? Prilazi mi, lako se poklanja, predaje mi neko pismo i ponovo se vrati da sedne.

Šta ovo treba da znači?

Otvaram pismo, preletim ga, dođe mi da poskočim

Dva dana kasnije obreo sam se kod Filipija.

Direktor je poslao po mene. „Čujte“, reče, „stigao je dopis nadzorne vlasti. Izvesni majstor-pekar N požalio se na Vas, da ste navodno nešto izjavili. – No, poznato mi je i znam kako nastaju takve pritužbe, meni ne morate ništa objašnjavati! Ipak, dragi kolega, moja je obaveza da Vam skrenem pažnju na to da se tako nešto ne ponovi. Vi zaboravljate tajno cirkularno pism 5679 iz 33! Podalje od omladine moramo držati sve što bi na bilo koji način moglo ometati njihove buduće vojne sposobnosti – to će reći: u moralnom pogledu moramo ih vaspitavati za rat. Tačka!“

Pogledao sam direktora, on se osmehnuo i pročitao moje misli. Onda je ustao pa se ushodao po sobi. Lep starac, pomislih.

„Čudite se“, reče iznenada, „što ja duvam u ratnu trubu, i s pravom se čudite! Vi sad mislite, gle kakvog li čoveka! Još pre nekoliko godina je potpisivao vatrene apele za mir, a danas? Danas naoružava za klanicu!“

„Znam da Vi to činite samo pod prinudom“, pokušao sam da ga umirim.

On naćuli uši, zastade preda mnom i pažljivo me pogleda. „Mladi čoveče“, reče ozbiljno, „jednu stvar zapamtite: nema prinude. Ja bih se mogao usprotiviti duhu vremena i pustiti da me jedan pekar pošalje u aps, mogao bih otići odavde, ali ja neću da odem, tako je, neću! Jer ja bih želeo da doguram do starosne granice kako bih se domogao pune penzije.“

Baš fino, pomislih

„Smatrate me cinikom“, produži on i pogleda me već sasvim očinski. „O, ne! Svi mi koji težimo višim obalama čovečnosti zaboravili smo jedno: vreme! Vreme u kome živimo. Dragi kolega, ko je toliko toga video kao ja, taj postepeno shvata suštinu stvari.“

Otu kazali: I crnci su ljudi. Vi verovatno znate šta mi-
slim?“

„Ne.“

Stvarno nisam znao. Podozrivo me je pogledao.
Bože, ovaj mora da je glup, pomislih.

„Moje prisustvo ovde“, počeo on polako i naglašeno,
„ima svoj osnov u činjenici što ja od najranije mladosti
težim ka pravdi. Dakle, pitam Vas: da li je ona ominozna
izjava o crncima stvarno izneta s Vaše strane u
tom obliku i u tom kontekstu?“

„Jeste“, rekoah ja i morah se nasmejati: „Vaše prisu-
stvo ovde dakle ne bi bilo badava...“

„Žalim slučaj“, prekide me nabusito, „nisam raspo-
ložen za šalu! Vama verovatno još nije jasno šta jedna
takva izjava o crncima znači?! To je sabotaza otadžbi-
ne! O, meni nemojte ništa objašnjavati! I previše do-
bro ja znam kojim skrivenim putevima i kojim perfid-
nim trikovima nastojite da nevinim dečijim dušama
podmetnete otrov Vaše zanesenosti čoveštvom!“

E sad je i meni bilo preko jago!

„Dopustite“, osupnuh se, „pa već u Bibliji stoji da
su svi ljudi ljudi!“

„Kada je Biblija pisana, još nije bilo kolonija u na-
šem smislu“, kamenočvrsto je docirao majstor-pekar.
„Biblija se mora razumeti u prenesenom smislu, sliko-
vito ili nikako! Gospodine, mislite li Vi da su Adam i
Eva živeli telesno ili samo slikovito?! Pa onda! Vi se ne-
ćete izgovoriti dragim Bogom, ja ću se za to pobrinuti!“

„Nećete se Vi ni za šta brinuti“, rekoah ja i pokazah
mu vrata. Manje-više, izbacio sam ga. „Videćemo se
ponovo kod Filipija!“ još mi doviknu i nestade.

.....

¹ U srpskom jeziku retko upotrebljavana fraza iz antičkih biogra-
fija: ukazuje na događaj koji će neminovno nastupiti. (Prim prev.)

vaju o napredovanju svoje dece i dobijaju informacije se o svakojakim, mahom prilično beznačajnim vaspitnim problemima. Bili su to čestiti građani, činovnici, oficiri, trgovci. Niko među njima nije bio radnik.

Kod mnogog oca imao sam osećaj da o sadržaju različitih školskih pismenih sastava svoga izdanka on misli slično kao ja. Ali mi bismo se samo pogledali, osmehnuli se i prešli na razgovor o vremenu. Većina očeva je bila starija od mene, jedan je čak bio pravi keša. Najmlađi je pre tačno dve nedelje bio napunio dvadeset osam. On je sa sedamnaest godina zaveo ćerku nekog industrijalca, jedan elegantan muškarac. Kad dolazi kod mene, uvek natera svoj sporski automobil pred samu školu. Žena ostaje da sedi u autu i mogu da je vidim odozgo. Njen šešir, njene ruke, njene noge. Ništa drugo. Ali dopada mi se. I ti bi već mogao imati sina, pomišljam tada, ali mogu se obuzdati da na svet donesem dete. Samo da bi ga smakli u nekom ratu!

Elem, preda mnom se obreo N-ov otac. Imao je samouveren hod i gledao me pravo u oči. „Ja sam otac Ota N.“ „Zadovoljstvo mi je da Vas upoznam, gospodine N“, odgovorih, naklonih se, kako se pristoji, ponudih mu stolicu, ali on ne sede. „Gospodine profesore“, poče on, „moje prisustvo ovde ima svoj osnov u jednoj nadasve ozbiljnoj stvari koja će možda još imati dalekosežne posledice. Moj sin Oto mi je juče popodne s razumljivim negodovanjem saopštio da ste Vi izneli jednu maltene nečuvenu primedbu...“

„Ja?!“

„Dabome, Vi!“

„Kad?“

„Prilikom jučerašnjeg časa geografije. Učenici su pisali sastav o problemima kolonija i tada ste Vi mome

Zatvoriše ga.

Kakva li će to generacija postati? Čvrsta ili samo surova?

Ni reč više ne izgovaram i odlazim u učionicu. Zastajem na stepenicama i osluškujem: da li se možda opet biju? Ne, tiho je. Čude se.

Bogati plebejci

Od 10-11 imao sam geografiju. Na tom času morao sam dovršiti juče korigovan školski zadatak u vezi sa kolonijalnim pitanjem. Kako je već pomenuto, protiv sadržaja sastava nije se moglo ništa prigovoriti.

Prema tome, razdeljujući sveske učenicima, govorio sam samo o jezičkom osećaju, pravopisu i formalnostima. Tako jednom B-u rekoh, neka ne piše neprestano preko leve margine, R-u da razmaci moraju biti veći, Z-u, da se kolonije pišu sa j, a ne bez j. Jedino kad sam vraćao svesku N-u nisam mogao da se suzdržim: „Ti pišeš“, rekoh, „da smo mi belci kulturno i civilizacijski iznad crnaca i to je možda i tačno. Ali ti ipak nemaš pravo da napišeš kako je u slučaju crnaca nebitno mogu li oni da žive ili ne mogu. Pa ipak su i crnci ljudi.“

On me je na trenutak fiksirao pogledom a onda mu licem prominu neki neugodan izraz. Ili sam se prevario? On uze svoju svesku s dobrom ocenom, korektno se nakloni i nanovo zauze mesto u svojoj klupi.

Uskoro ću saznati da se nisam prevario.

Već sledećeg dana N-ov otac se pojavio na mom času za konsultacije, koji sam dužan da držim jednom nedeljno radi kontakta s roditeljima. Oni se obavešta-

Oni me belo pogledaše, takođe F preko kojega su se bila navalila ona petorica. Kragna mu je bila pocepana.

„A šta vam je učinio?“ upitah dalje, međutim, junaci ni mukajeta, a ni prebijeni. Tek mic-pomic dokućio sam da F nije učinio ništa toj petorici, nego naprotiv, ta petorica su njemu ukrala zemičku sa puterom, ne da bi je pojeli, nego samo da on ostane bez nje. Frljili su je kroz prozor u dvorište.

Pogledah dole. Eno je gde leži na sivom kamenu. I dalje daždi i zemička jasno svetluca.

Pomislih: možda ta petorica nemaju zemičke, pa ih srđi što F ima jednu. Ali ne, Oni su svi imali svoje zemičke a G čak dve. I pitam još jednom: „Pa zašto ste to učinili?“

Sami to ne znaju. Stoje preda mnom i zbuñjeno se cere. Da, čovek je možda po prirodi zao a to stoji već i u Bibliji. Kada je prestao dažd i vode Potopa se opet povukle, Bog reče: „Neću više kleti zemlje s ljudi, što je misao srca čovječija zla od malena.“

Je li Bog održao svoje obećanje? To još ne znam, ali više ne pitam zašto su bacili zemičku na dvorište. Raspitujem se samo da li nikada nisu čuli da se od prave vremena, od pre hiljada i hiljada godina, od početka ljudske civilizacije sve jače i jače izobrazio jedan nepisani zakon, jedan lep muški zakon: Ako se bijete, bijte se samo jedan protiv jednoga! Ostajte uvek viteški! I obraćam se opet toj petorici i pitam: „Zar vas nije stid?“

Ne stide se. Ja govorim nekim drugim jezikom. Gledaju me začuđeno, sam se prebijeni smejuļi. Mene ismeva.

„Zatvorite prozor“, kađem, „inače će još unutra napadati kiša!“

Nisam li i danas pomislio: „Neka svi pocrkaju“?

Ne, sad ne želim da više razvijam te misli! Perem ruke i idem u kafe, Tamo uvek sedi neko s kim se može odigrati partija šaha! Sad samo napolje iz sobe! Vazduha! –

Cveće, koje sam dobio za rođendan od moje domačice, uvelo je. Odlazi u đubre.

Sutra je nedelja.

U kafeu nema nikog koga znam. Nikog.

Šta da se radi?

Idem u bioskop.

Na žurnalu gledam bogate plebejce. Otkrivaju svoje sopstvene spomenike, zabadaju prve ašove i vrše smotre parada svoje garde. Zatim sledi mišić koji pobeđuje velike mačke i onda jedna napeta krimi-priča u kojoj se mnogo puca, e da može trijumfovati princip dobra.

Kad izađem iz bioskopa, noć je.

Ali ne idem kući. Plašim se svoje sobe.

Preko je neki bar, tamo ću nešto popiti, ako je jeftin.

Nije skup.

Ulazim. Jedna gospođica želi da mi pravi društvo.

„Tako sasvim sami?“ pita.

„Da“, osmehnem se, „nažalost...“

„Smem li sestiti uz Vas?“

„Ne.“

Pokunjeno se povlači. Nisam želeo da Vas povredim, gospođice. Ne ljutite se na mene, ali ja sam sam.